

Yılın En Berbat Tiyatro Olayı

Almanya'nın ünlü tiyatro dergisi "Theater Heute", her yıl yaptığı gibi bu yıl da, Alman dili konuşan ülkeler düzeyine yaygın 42 eleştirmene, o ülkelerin tiyatrolarında 1993-1994 sezonunda sahnelenmiş oyunlar için görüşlerini sormuş ve sonucu derginin 1994 yıllığında yayımlamış. Sorular, en iyi Almanca oyun, en iyi yabancı oyun, en iyi rejisi, en iyi dramaturji (evet, dramaturji ayrıca değerlendiriliyor, çünkü her oyunun dramaturgunun da ayrı imzası var), dekor/kostüm, kadın oyuncu, erkek oyuncu, yetişmekte olan sanatçı, tüm sezon etkinliği bakımından en iyi tiyatro ve.. evet, son olarak bir de "yılın en berbat tiyatro olayı!" Eleştirmenler bu son soruyu da yanıtlamışlar.

Dünya tiyatrosu ile hepimizin ilgilenmemsi gerekli elbet ve bu çerçevede genel olarak Alman dilindeki tiyatrolar da bizi bir o kadar ilgilendirir. Ama bu yılki değerlendirmelerde ayrıca bizi özellikle daha yakından ilgilendirebilecek bir nokta var ki, ben buna değinmek istiyorum. Konu, Roberto Ciulli ve "Theater an der Ruhr" ile ilgili.

Bilindiği gibi son yıllarda bir Alman tiyatrosu, "Theater an der Ruhr", ürünlerinin hiç değilse birkaçını hemen her yıl ülkemize getirerek sergilemekte ve bu olanak bizim için çok yararlı olmaktadır. Yalnız bu yarar, o tiyatroyu ve onunu yönetmeni R.Ciulli'yi Almanya'daki ve dünyadaki gerçek konumu ile tanımamız halinde söz konusudur. Aksi halde yanlış bilgilenmelerle yararın sakıncaya dönüşebilmesi gündeme gelmektedir. Daha önceki yazılarımda belirttiğim gibi, genellikle bir eleştirmenler grubunun seçimiyle saptan

nan "Berlin Tiyatro Buluşması" çerçevesine yıllardır Theater an der Ruhr'un pek fazla girememiş olması dikkat çekiciydi. Theater Heute'nin yıllık değerlendirmelerinde de pek adı geçmiyordu. Demek ki -en azından 42 eleştirmenin ölçüsüne göre- R. Ciulli'nin rejisi ve Theater an der Ruhr'un oyunları, Alman dilindeki tiyatro dünyasında, sanıldığı düzeyde "seçkin" bir yer tutmuyor. Yalnız bir önemli olgu vardı: Theater an der Ruhr'un kanat gerdiği Üsküp'lü bir Çingene tiyatrosu topluluğunun oyunlarına (Üsküp'te sübvansiyon alamayan bir topluluk olduğu özellikle belirtilerek) Theater Heute dergisinde geniş geniş ve övgüyle yer verilmekteydi. Dolayısıyla, Theater an der Ruhr'un son olarak bizim Devlet Tiyatromuzla ortak çalışmasının ürünü olan "Bernarda Alba'nın Evi" uygulaması ya da "uyarlaması"?- üstüne derginin neler diyeceği merak edilmiştir herhalde. İşte fazla zaman geçmeden söz konusu derginin yıllığı gelince ilginç bir durumla karşılaştık: Bu kez eleştirmenlerin değerlendirmesinde hem Ciulli'nin, hem de tiyatrosunun adı geçiyordu. Ama ne yazık ki, "yılın en berbat tiyatro olayı" olarak!

Üstelik Ulrich Scheiber!

Önce eleştirmenlerden Heinz Klunker, yılın en berbat tiyatro olayı sorusuna şu yanıtı vermiş: "Theater an der Ruhr: Roberto Ciulli'nin estetik anlamda minimalist sekterliği". Evet şu günlerde "minimalizm"i tema olarak almış ünlü bir ressamımızın resim sergisi bile var, ama burada estetik minimalizm deyimiyle Ciulli'nin, sanatı reddedercesine tüm tiyatro kompleksini salt re-

Roberto Ciulli'nin yönettiği "Bernarda Alba'nı Evi"ni bu yıl Tiyatro Festivali'nde izlemiştik.

jisörün -ya da oyuncunun?- keyfilğine terketme "sekerliği" kastediliyor galiba. Daha sonra aynı soruya, bu yıl İstanbul Kitap Fuarı'nın konuğu olan tiyatro eleştirmeni Ulrich Schreiber'in yanıtı var. Schreiber'e göre yılın en berbat tiyatro olayı: "Roberto Ciulli'nin (Mülheim-Theater an der Ruhr) sosyopolitik açıdan iyi niyetle de olsa, sanatsal açıdan hiçbir şey getirmeyen çok kültürlü ortaklığa düşüşü."

Bundan önceki multikültürel çalışma olan Pralife tiyatrosunun oyunları açıkça övgüler almış olduğuna göre, şimdi birden bire "yılın en berbat tiyatro olayı" denen multikültürel "ortaklık" ürünü hangi oyun olsa gerek? Bunun için aynı yılda yer alan Gerhard Preussner'in "Lülheim Garsonu" başlıklı yazısına bakmak gerekiyor. Başka ilginç konuları da içeren yazı şöyle: "Mülheim Garsonu

Mülheim'deki Theater an der Ruhr'un yönetmeni Roberto Ciulli şöyle bir bilanço çıkarıyor: 'Gerçekten de kültür manzaramızı ortadan kaldırma sürecinin ilerleyişi içinde bulunmaktayız. Ve Alman tiyatrosundaki yapı bunalımı ile birlikte, Avrupa'nın üç yüz yıllık tiyatro geleneği de sona ermekte. Gerek organizasyon olanakları ve ekonomik olanaklar açısından ve gerekse sanatsal yaratış açısından Alman tiyatrosu, tüm Avrupa için dorukta yer aldı, uzun süredir ölmüş olduğu halde.' Burada da kendi kurumunun geçirdiği krizden giderek genel anlamda tiyatroyun krizi keskinleştiriliyor.

1991'de Fritz Schediwy'nin 'Kral Oidipus' çalışmasından sonra pek çok oyuncu bu tiyatroyu terk etmişti. Bu yüzden de, turne gelirlerine bağımlı bir tiyatro için vazgeçilmez olan çok oyunlu repertuarın bir bölümü oynanamaz olmuştu. Ama sanatsal olarak da bir keskin dönüş söz konusuydu. Oldum olası tiyatroyu edebiyat geleneğinden kurtarıp ona kendi dilini kazandırma savına yoğunlaşmış olan Roberto Ciulli şimdi şöyle diyordu:

'Tiyatro kendi diline ancak oyuncunun işlevini yeniden biçimleyerek kavuşabilir.'

Oyuncuyu oyunun merkezine yerleştirme girişimi önce yalnızca Schediwy'nin sahneyi gasp etmesi biçiminde görüldü. Bu kendini gösterme ve kendini yansıtırma tutkunu Schediwy, tiyatro sanatının bir kaba kuvvetli zorbası; evet Alman sahnelerinde bolca bulunan memur oyuncuların karşıtı bir tip, ama tekbenci yayılımla da her oyunu mahvedebilir. Theater an der Ruhr'un tuttuğu bu netameli yol, dramaturg Helmut Schaefer'in Euripides'in 'Bakhalara'na dayanarak yazdığı modern esinlenme olan 'Veracruz'la sürdü. Buna karşılık sezonun ikinci oyunu olan 'Tiyatro Comico', gerçekten yeni bir ansambl yapısını ve rejisör-oyuncu ilişkisinin yeniden belirlenmesini ciddiye alan bir çalışmaydı. İki Goldoni oyununun temaları üstüne yapılan doğaçlamalardan seyirlik sanatın kendisinin sorgulanması çıkıyordu. Ne var ki sonuç, kolayca dağılıveren estetiğiyle ancak daracık bir kesimin ilgilendiği salt bir etütten ibaret kaldı. Üçüncü oyununsa rejisör-oyuncu ilişkisini değiştirme çabasıyla alay ediyordu sanki: Yalnızca konular değişiyor ve oyuncu, meslektaşında kendi tutumunu ve numaralarını deniyor. "Hamlet, Üçüncü Perde"de rejiyi Fritz Schediwy yapmış ve Peter Kremer'i kendi ikizi gibi sahnede hoplatıp durmuş, Roberto Ciulli de kumpanyanın uyanık garsonu miğinde. Dramaturg oyun yazıyor, oyuncu rejisi

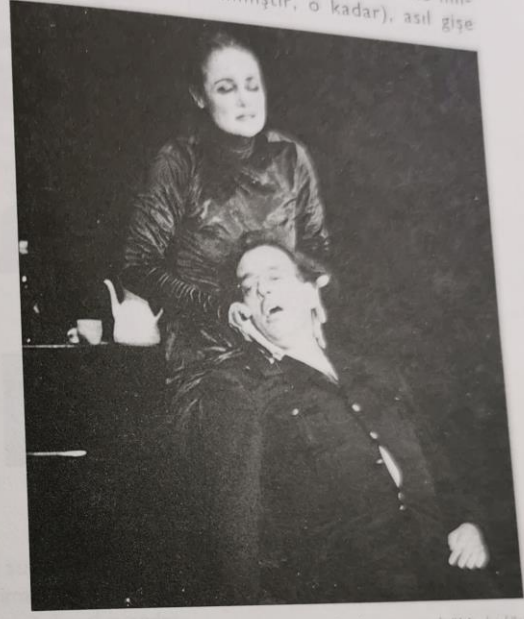
Roberto Ciulli ise oyunun belirleyici rolünü dolduran palyaço oluyor sahnede. Theater an der Ruhr'un çalışmasının en başarılı örneği hep uluslararası angajman yanı olmuştur. Theater an der Ruhr'un çatısı altına alması Makedonya-Üsküp'deki Roman-Theater Pralim adıyla bir adım olarak kendini kanıtladı. Bu Çin dilinde oynadığı ve bu yıl Avrupa'da taşıdığı uluslararası repertuarı ile yavaş yavaş Çingenelerin Avrupa'da taşıdığı uluslararası üne kavuştu. Bu rolle denk bir Türk devlet tiyatrosu ile ortak çalışması de buna Türk devlet tiyatrosu ile ortak çalışması eklendi. Roberto Ciulli ilk kez Türk oyuncularla ve Türk rejisör Müge Gürman'la bir sahneleme yaptı ve oyun hem Almanya'da, hem Türkiye'de gösterildi. Garcia Lorca'nın 'Bernarda Alba'nın Evi' oyununun Türkçe oynanan bu versiyonu, oyunu Kuzey Afrika'daki yabancılar lejyonu, geçen salt erkekler oyununa dönüştürerek yabancılaştırıyordu. Almanya'da, seksüalite ve iktidar konusu üstüne yapılmış çalışmalara bir ek biçiminde, omuz silkilerek kayda geçen bu oyun, ola ki Türkiye'nin militarizme erkek topluluğunda sarsıcı etkiler uyandırıyor.."

Yazının burası Türkiye ile doğrudan ilgili olduğu için, akla gelen bir iki noktaya değinmeden geçemeyiz. Oyunun Türkiye'deki oynanışlarında - zaten hepsi hepsi birkaç kez sergilendi- Preussner'in sözünü ettiği "sarsıcı etkiler"e rastlayan oldu mu? Tam tersine bizde de seyirci en iyi niyetle, "ola ki Ciulli'nin Almanyası'nda ilginç bulunmuştur oyun", demeğe çalışıyordu. Oysa görünen o ki, bu ortak çalışma, "Roberto Ciulli'nin sosyopolitik açıdan iyi niyetle de olsa sanatsal açıdan hiçbir şey getirmeyen çok kültürlü ortaklığa düşüşü" nitelemesiyle, "yılın en berbat tiyatro olayı" olarak karşılanmış, hem de ülkemizde kitap fuarına konuk edilen ayrıcalıktaki bir Alman eleştirimen tarafından.

Şimdi, bu eleştirilerin hiçbiri mutlak doğrular demek değildir kuşkusuz. Biz, kendimizi eleştirdiğimiz gibi dünyayı da eleştirebilmeliyiz ve elbet dünyadaki eleştiriyi de eleştirebilmeliyiz. Bu anlamda, Almanya'daki 42 eleştirimenin hepsi birden, Theater an der Ruhr ve Roberto Ciulli konusunda önyargılı ya da yanılıyor olabilirler. Theater Heute dergisi, tutum olarak bir karşıtlık içinde bulunabilir. Her sanatsal olguyu tüm bu olasılıklar içinde çok yönlü ele alıp derinlemesine değerlendirmek durumundayız. Ama işte bunun için, Ciulli ve tiyatrosuna ilişkin olarak da madalyonun iki yüzünün olduğunu bilmemiz gerekir. Mnoushkine ve tiyatrosunun son yıllarda

neden inişe geçtiğine, Schaubühne'nin ne tür bunalımlar yaşadığına bakarken de öyle. Kısacası, dünya sanatı içinde bakarken de öyle. Kısacası, gerçek dışı yüceltme balonlarına kanarak aşağılık duygusu içinde ezilmek de yanlış, sırf tepki oluşmuş. Gerçekten gerçekçi olmaya çalışmak çok mu zor?

Bakınız, Preussner'in yazısının sonunda şu satırlar var: "Mülheim tiyatrosunun parasal krizi, sübvansiyonun azalmasından değil (Yıllık 6.5 milyon DM, 6.2 DM'a inmiştir, o kadar), asıl gışe

"Theater an der Ruhr'un sergilenen bir diğer oyunu da 'Macbeth's'i

gelirinin düşmesindedir.^(*) Ama sanki bu sorun da fantaziyle çözülebirmiş gibi geliyor kimilerine. Uluslararası projeleri, mali krizin tedavisi için kullanmak istiyorlar".. Preussner'in bu uyarısı yabana atılmamalı. Ortak projelere girenken bu "realiteyi" çok "gerçekçi" değerlendirmek ve kendi sanatsal hedefimizi gözetmek durumundayız. ☺

(*) Theater an der Ruhr, yıllık bütçesinin %50'sini sübvansiyon, %50'sini gışe geliri ile sağlamaktaydı ve bunu tüm Alman ödenekli tiyatrolarının yapı modeli olarak öneriyordu. Alman ödenekli tiyatrolarının genelinde bu oran, devlet tiyatroları olsun) genelinde bu oran, %15 gışe geliri, %85 sübvansiyon durumunda. Ama oranların bizdeki ödenekli tiyatrolara yakın oluşu aldatmamalı, çünkü Almanya'da her ödenekli tiyatro -metropollerde birden çok sayıda olmak üzere- gerçekten özerk konumda ve işleyişte bağımsız ansambll (bizdeki deyimle "birim", niteliğindedir. Tartışma, bizim henüz çok çok gerisinde bulunduğumuz çağdaş yapının daha ötesini irdeleme ve arama mahiyetindedir. (Yılmaz Onay).